

FÖRÄNDRINGSAKTÖRER I AUKTORITÄRA STATER

SAMMANFATTNING

I auktoritära och totalitära stater har det civila samhället en särskilt viktig roll för att främja demokratisering och organisering av människor som vill förändra sitt samhälle. De har potential att fungera som en skola i demokrati, inte minst genom sitt sätt att vara och agera. Genom att motverka diskriminerande attityder och värderingar, skapa alternativa modeller och kanaler för individers och grupper åsikter och intressen, och agera som en kraft för förändring. Programmet fokuserar på att stärka förändringsaktörer som arbetar för reformer med målsättningen att vidga det demokratiska utrymmet och öka respekten för mänskliga rättigheter.

En följd av den auktoritära kontexten är att de organisationer eller nätverk av människor som vill se reformer ofta är svagt organiserade och har liten kunskap om organisering. Även kunskap om demokratiseringsprocesser och om civilsamhällets roll i en demokrati är begränsad. Det finns som regel också liten möjlighet för förändringsaktörer att utbyta erfarenheter med andra länder.

Det långsiktiga utvecklingsmål som programmet syftar till är att *förändringsaktörer i auktoritära stater stärks i sitt arbete för demokrati och mänskliga rättigheter*. Palmecentret och våra medlemsorganisationer kan bidra till att stärka förändringsaktörer genom stöd till ökad kunskap om demokrati, mänskliga rättigheter och organisering. Steget från kunskap om organisering till implementering av dessa kunskaper är en central utmaning. Vi kan också bidra till att minska förändringsaktörers isolering genom att erbjuda utbyte och kontakt med omvärlden liksom att vara röstbärare för partners gentemot omvärlden.

Att stödja förändringsaktörer i auktoritära stater kräver ett högt risk- och säkerhetsmedvetande från alla inblandade parter, vilket ger detta program en särskild karaktär. Säkerhets- och riskmedvetande är ett prioriterat tema för kontinuerligt erfarenhetsutbyte och utveckling.

CIVILSAMHÄLLET BETYDELSE I AUKTORITÄRA STATER

I de länder som ingår i programmet råder ett strängt politiskt klimat, i vissa fall ockupation eller väpnad konflikt och med starka begränsningar av åsikts-, yttrande-, mötes- och föreningsfriheten. Utrymmet för oliktankande, opposition och organisering för förändring är mycket begränsat. De aktörer i det civila samhället som utmanar rådande maktstrukturer och verkar för att förändra samhället i demokratisk riktning är ofta utsatta för förföljelse, hot och andra former av repressalier. Riskbilden är svår och komplicerad samtidigt som behoven av uthålligt stöd till partners arbete för demokrati och organisering är större än någonsin.

I auktoritära och totalitära stater har det civila samhället en särskilt viktig roll för att främja

demokratisering och organisering av människor som vill förändra sitt samhälle. De har genom sitt eget sätt att vara och agera potential att fungera som en skola i demokrati och agera som en kraft för förändring på sikt. I vissa fall kan civilsamhällesorganisationer även vara den enda fungerande kanalen för förverkligande av människors rätt till grundläggande rättigheter som exempelvis hälsa och utbildning. I kontexter präglade av konflikt, även väpnad sådan, kan aktörer i det civila samhället bidra till att upprätthålla normer och attityder för fredlig samexistens. De kan även arbeta för, delta i och påverka initiativ och förhandlingar i fredlig riktning och bidra till att uppmärksamma principer för deltagande såsom FN-resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet. Lärdomar från framgångsrika demokratiseringsprocesser i länder som tidigare haft auktoritära styren visar att fredliga folkrörelser i det civila samhället spelat en viktig roll för förändring, särskilt i form av gemensamma ansträngningar med politiska grupper. Palmecentret stödjer organisationer och rörelser inom civilsamhället som har som målsättning att arbeta för demokrati och respekt för mänskliga rättigheter. När så är möjligt utnyttjar Palmecentret synergier med PAO-stödet för uppbyggnad av folkligt förankrade politiska partier med politiska program.

Med begreppet förändringsaktörer menar Palmecentret de nätverk, lösa organisationer och grupper som arbetar för reformer i auktoritära stater med målsättningen att vidga det demokratiska utrymmet och öka respekten för mänskliga rättigheter. Ibland är dessa nätverk och organisationer knutna till en arbetsplats eller har skapats för att lyfta en specifik grupps rättigheter. Genom sitt arbete med att stärka respekten för mänskliga rättigheter och öka människors förmåga att utkräva sina rättigheter inom vissa områden så är dem viktiga potentiella förändringsaktörer i den auktoritära staten. I andra fall är det nätverk eller organisationer som förespråkar landsomfattande reformer med krav på demokratisering och respekt för mänskliga rättigheter.

Den "arabiska våren" under 2011 visade på kraften i protester från det civila samhället och ledde till att auktoritära ledare föll i Tunisien, Egypten och Libyen. Utvecklingen mot demokratisering visade sig dock vara mycket svår i dessa samhällen som under så lång tid präglats av auktoritära strukturer. Avsaknaden av demokratiskt ledarskap och bärande civilsamhällesstrukturer blev tydlig. I länder som Iran och Syrien har konflikten skärpts mellan demokratiörelser och regimen med ökat förtryck som följd. Beväpnade grupper, som ISIS, har utnyttjat det maktvakuum som uppstått när gamla auktoritära styren faller samman, vilket komplicerar kontexten ytterligare.

Globalt har de senaste tio åren utvecklats åt fel håll för civila samhällets möjligheter till organisering. Upp emot 50 länder har skärpt sin lagstiftning i syfte att begränsa rätten till organisering och inskränka utrymmet för det civila samhället. Indoktrinering och brist på tillförlitlig information är en central aspekt av auktoritära regimer där yttrandefriheten förtrycks. Rätten till yttrandefrihet har lidit bakslag i en rad länder under det senaste decenniet. De värsta länderna för begränsning av pressfrihet med fängslanden av journalister och censur som följd återfinns också hos de mest auktoritära staterna som Belarus, Iran, Kina och Syrien. Väpnad konflikt försvårar situationen för pressen vilket framgår tydligt i Syrien. Enligt Reportrar utan gränsers Pressfrihetsindex 2014 har över 130 journalister och nyhetsförmedlare dömts sedan konflikten började.¹ Internet, sociala medier och mobiltelefoner har skapat möjligheter till ökad tillgång till information som stödjer organisering och nätverk runt om i världen. Samtidigt har auktoritära regimer under de

¹ <http://www.reportrarutangranser.se/nyheter/20140212/pressfrihetsindex-2014-terroristjakt-paverkar-pressfriheten>

senaste åren utvecklat sin förmåga att blockera tillgång till Internet och sociala medier och att censurera det innehåll som förmedlas. Övervakning av internet-korrespondens innebär också en risk för förändringsaktörer att uppmärksammas av regimen med repressalier som följd. Ökad kunskap om verktyg för kommunikation har varit och är fortsatt ett prioriterat tema för samarbetet med partners i programmet.

Människor som vill arbeta för reformer i auktoritära stater är ofta isolerade från intryck och erfarenhetsutbyte med omvärlden. Restriktioner förekommer när det gäller möjligheterna att resa in och ut ur landet liksom att fritt resa runt och ha kontakt med olika grupper i samhället. En följd av förtrycket är att de organisationer eller nätverk av människor som vill se reformer ofta är svagt organiserade och har liten kunskap om organisering. Även kunskap om demokratiseringsprocesser och om civilsamhällets roll i en demokrati är begränsad hos förändringsaktörer i vissa länder. Ord som demokrati och organisering är i sig så laddade att det inte går att använda vid samarbete i vissa länder då det innebär för höga risker för samarbetsparterna. Att sprida falsk information om oppositionella krafter är en vanlig metod från regimen för att svartmåla och avskräcka potentiella anhängare, liksom att hävda att alla former av organiserat motstånd i själva verket är ett uttryck för infiltration från internationella intressen.

Frågan om organisering är central och utgör samtidigt en stor utmaning i detta program. Att bygga solida och hållbara grupper och organisationer är både svårt och riskfyllt. Steget från ökad kunskap om organisering till implementering av dessa kunskaper är en ständig utmaning. Kunskap och erfarenhetsutbyten kring former för organisering och demokratiskt ledarskap är högt prioriterade av partners i programmet. Från tidigare programperiod finns exempel på hur samarbetet lett till formell etablering av organisationer som antagit stadgar och demokratiskt valt ledare. En framgångsfaktor har i vissa fall visat sig vara att utnyttja exempel inom regionen som ett komplement till diskussioner utifrån svenska erfarenheter.

Palmecentret förespråkar i samarbetet alltid ickevåldsmetoder och stödjer inkluderande nätverk som är öppna för olika etniska och religiösa grupper. Att arbeta med breda grupper som inom sig själva representerar en mångfald av identiteter och erfarenheter har visat sig vara värdefullt och är ett sätt att skapa kontakter, förståelse, acceptans och förutsättningar för fredlig samexistens och samverkan i samhället. Det är både en utmaning och en möjlighet att skapa förutsättningar för att söka samla delvis splittrade aktörer bakom en gemensam agenda för politisk förändring. I allt arbete är det viktigt att vara uppmärksam på risken att enbart stödja en utbildad elit. När det gäller jämställdhet är det i vissa kontexter en fortsatt utmaning att nå kvinnor i större utsträckning. Bland framgångsfaktorer från tidigare period nämns vikten av att konsekvent inom samarbetet tillämpa jämställdhetsprinciper i planering och genomförande av all verksamhet.

PALMECENTRETS ROLL OCH MERVÄRDE

Palmeacentret har många års erfarenhet av att arbeta i auktoritära stater med att stödja aktörer som försöker vidga det demokratiska utrymmet och arbeta för ökad respekt för mänskliga rättigheter. En del av den verksamheten är hemligstämplad medan annan verksamhet kan ske utan sekretess. Genom Palmeacentrets och våra medlemsorganisationers internationella kontaktnät och vårt rykte om att stå för mänskliga rättigheter utan geopolitiska intressen har vi hög trovärdighet hos demokratiörer och förändringsaktörer i flera auktoritära länder. Anknytningen till arbetarrörelsens värderingar och organisationer innebär också att Palmeacentret ses som en allierad av aktörer som delar dessa värderingar och att vi därför har den tillit som krävs för att ge stöd till förändringsaktörer. Lärdomar från tidigare program visar att betydelsen av långsiktigt och nära samarbete inte kan underskattas då byggandet av förtroendefulla relationer är avgörande för goda resultat. Det faktum att Palmeacentret och medlemsorganisationerna kan fungera som röstbärare och brygga till andra internationella kontakter framhålls också av partners som mycket värdefullt.

Palmeacentret har i Västsahara, Belarus och ett hemligstämplat land arbetat långsiktigt med att stärka förändringsaktörer. I Syrien och ett hemligstämplat land har Palmeacentret på direkta förfrågningar stöttat förändringsaktörer i auktoritära stater i akuta skeden av demokratiseringsprocesser genom att skapa mötesplatser i exil. Syftet med mötesplatserna har varit att stärka nätverk och organisering och stödja framtagande av en gemensam agenda. Utifrån dessa mötesplatser har former för fortsatt och mer långsiktigt kapacitetsstärkande stöd utvecklats. Då det finns mottaglighet hos förändringsaktörerna inom programmet försöker Palmeacentret också bidra till erfarenhetsutbyte med demokratiörer från andra länder i liknande situationer. Breda erfarenhetsutbyten av denna typ har varit mycket uppskattat under tidigare programperiod. Mötesplatser är viktiga för utbyte av kunskap, erfarenheter och för att knyta kontakter. Men partners uppger också den känsla av kollektiv tillhörighet, och det hopp och energi som dessa mötesplatser ger, som minst lika värdefull.

I de mest auktoritära staterna arbetar Palmeacentret för att kreativt ta tillvara de möjligheter som finns att stärka förändringsaktörer som arbetar för ökad respekt för mänskliga rättigheter. Samarbetet i de svåraste kontexterna har ofta begränsad volym men Palmeacentret anser det viktigt att långsiktigt söka vägar att bidra till ökad pluralism och stödja möjliga aktörer för demokratisering. Vi ser det som angeläget att ha en närvaro och bredda kontakter och erfarenhetsutbyte också för att säkerställa att vissa kontakter och grundläggande kunskap om organisering och mänskliga rättigheter finns hos aktörer i civila samhället, både som ett viktigt stöd till dessa rörelers utveckling och som en förberedelse för den dag då möjlighet till förändring uppstår. Stödet till förändringsaktörer i auktoritära stater behöver i vissa fall ske utanför landets gränser. Förändringsaktörer som lever i exil är viktiga för att stödja förändringar och involveras därför ofta, samtidigt som det alltid är nödvändigt att också inkludera aktörer inifrån landet.

Palmeacentret avser att fortsätta det långsiktiga arbetet i auktoritära stater och även utvidga det till fler länder. Det är viktigt att utrymme finns att svara på förfrågningar där stöd behöver ges snabbt och som kan fungera katalytiskt för att stödja demokratiseringsrörelser i akuta skeden. En del av det föreslagna programmet utgörs därför av utrymme för tillkommande stöd för att möta akuta förfrågningar. Ett pilotprojekt pågår för närvarande i Egypten som kan komma att utökas.

VÄSTSAHARA, SYRIEN OCH BELARUS

Västsahara

Västsahara har varit ockuperat av Marocko sedan 1975 och kallas ofta Afrikas sista koloni. Frihetsrörelsen POLISARIO etablerade Sahrawi Arab Democratic Republic (SADR) året efter Marockos invasion och förklarade krig för att uppnå självständighet. På grund av kriget tvingades en tredjedel av befolkningen, cirka 160 000 människor, att fly över gränsen till Algeriet. Under FN:s övervakande slöts en vapenvila 1991 med målet att hålla en folkomröstning om Västsaharas självbestämmande. FN har gjort flera försök att få till omröstningen men utan framgång då Marocko motsäger sig villkoren. Marocko fortsätter under tiden att kränka västsahariernas mänskliga rättigheter genom begränsningar i yttrande-, förenings- och mötesfrihet samt diskriminering, våld och trakasserier i vardagslivet.

De marockanskkontrollerade delarna av Västsahara är fortsatt under sträng militär och polisiär kontroll, och omvärldens insyn är begränsad. Yttrandefriheten i Västsahara är starkt kringskuren. Flera utländska journalister har utvisats ur området och inhemska journalister som rapporterar om Västsahara råkar illa ut om de inte stödjer regeringens linje.² Organisationsfriheten är också starkt begränsad. Marockanska myndigheterna nekar ofta organisationer i civilsamhället, inklusive MR-grupper, rätten att registrera sig som NGO och därmed rätten att verka.³ Allvarliga övergrepp, inklusive gripanden i samband med fredliga demonstrationer mot den marockanska ockupationen, sker från marockansk polis och militär. Rapporterna visar att gripanden sker utan häktningsorder, och att misshandel och tortyr förekommer.⁴

1991 fick FN-missionen MINURSO uppdraget att underlätta förhandlingarna mellan Marocko och det ockuperade Västsahara. Målet var en folkomröstning om självbestämmande för Västsahara. Marocko har dock fördröjt processen. MINURSO har inte mandat att ingripa vid övergrepp mot mänskliga rättigheter och FN:s höga kommissarie för mänskliga rättigheter inte heller är närvarande i Västsahara eller lägren i Tindouf/Algeriet. Trots alla rapporter om övergrepp mot västsaharierna, och påtryckningar från det civila samhället, så har MINURSOs mandat hittills inte utökats till att omfatta övervakning av de mänskliga rättigheterna. Marocko har effektivt hindrat detta genom påtryckningar på sina allierade och genom sin egen plats i säkerhetsrådet 2012-13.

Det sker aktiv lobbying för Västsaharas sak inom bland annat EU och FN, men så länge starka länder som Frankrike och USA blockerar förslag gällande folkomröstning och andra frågor som exempelvis fiskekvoter, förblir läget oförändrat. De senaste åren har Västsahara dessutom i allt större utsträckning kommit att hänvisas till som en osäker zon i det globala kriget mot terrorism. Marocko hävdar att militanta extremismrörelser sträcker sin in i Västsahara och söker internationellt stöd för att bekämpa denna extremism.⁵

Många Saharier lever under svåra förhållanden i flyktingläger i Saharaöknen. Antalet flyktingar uppskattas idag till mellan 90,000 och 125 000 enligt FN, och beroendet av internationellt humanitärt stöd är fortsatt stort för att tillgodose grundläggande behov som

² http://www.landguiden.se/Lander/Afrika/~::~/~::/link.aspx?_id=741CCB1B71E04B2C9CC5DB7E632BEF5D&Z=Z

³ <http://un-report.blogspot.dk/2014/04/un-secretary-generals-updated-report-on.html>

⁴ Ibid

⁵ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/western-sahara-0#.VGoCQOxoy70>

tillgång till mat, vatten och sjukvård.⁶ Mot bakgrund av den svåra situationen finns dock en relativt välfungerande lägerstruktur med utbildning, sjukvård, rättssystem och matdistribution. Den långa tiden i exil har dock haft en negativ inverkan på människors fysiska och psykiska hälsa.

Flyktinglägren styrs av Polisario. Under krigsåren 1975–1991 var de flesta sahariska män vid fronten, vilket innebar att kvinnorna hade huvudansvar för lägren. Efter vapenvilan ökade antalet män i lägren successivt, men trots detta är kvinnorna ansvariga för det dagliga arbetet och har viktiga roller som läkare, lärare, administratörer och medlemmar i sociala grupper. Tillgången till resurser har dock blivit en könsfråga och kvinnor diskrimineras i det politiska arbetet där de har svårt att ta plats på ledande befattningar och inom styrande organ. Detta gäller både inom SADR och POLISARIO. Samma tendens finns inom ungdomsförbundet UJSARIO, trots att unga kvinnor är mer verksamma i förbundets aktiviteter på gräsrotsnivå än vad män i samma ålder är. Det finns därför ett behov av att stärka unga kvinnor med grundläggande utbildning samt kunskap om politik och mänskliga rättigheter. Barn och ungdomar är en utsatt grupp i lägren då de tvingas till barnarbete, utsätts för barnaga och tvingas in i prostitution. Det rapporteras om ett tilltagande missnöje och frustration, inte minst bland unga människor i flyktinglägren, utifrån avsaknad av framsteg i den politiska processen och en svår socioekonomisk situation. Flera faktorer bidrar till den försvårade situationen. Bl.a har det internationella humanitära stödet minskat, liksom möjligheten för Saharier att hitta jobb i Europa och skicka hem pengar, efter senaste årens ekonomiska kris.⁷ Möjligheter till organisering för att skapa förändring är mycket viktigt.

I mars 2014 beslutade SADR's president, Mohamed Abdelaziz att en nationell kommission för mänskliga rättigheter ska inrättas. Exakt hur denna kommission ska arbeta är ännu inte klart, men syftet är att etablera en grund för ökad medvetenhet om och respekt för mänskliga rättigheter i det sahariska samhället och inom SADR's institutioner, liksom att harmonisera SADR's lagar med internationella MR-konventioner.⁸

Palmecentrets stöd i Västsahara är inriktat på att utbilda unga kvinnor i politisk kunskap och stärkande av förståelsen av politiskt deltagande och demokratiska processer, i syfte att stärka unga kvinnors möjlighet att vara delaktiga i den politiska debatten.

Syrien

Den arabiska våren nådde Syrien i mars 2011 med fredliga demonstrationer som efter hand kom att utvecklas till väpnad konflikt i landet. 6,5 miljoner personer uppskattas vara internflyktingar och upp emot 3 miljoner har flytt landet. Flyktingströmmarna till grannländerna är ständigt pågående. Islamiska statens, IS, frammarsch bidrar till att ytterligare komplicera den redan svåra situationen, där de utnyttjat krisen i Syrien till att stärka sin position i området med följden att USA och dess allierade attackerar områden kontrollerade av Islamiska staten i syfte att minska deras inflytande.

Begränsningar i föreningsfriheten gör det svårt för oppositionella grupper att bedriva någon form av verksamhet. Det krävs tillstånd för all föreningsverksamhet, demonstrationer och även mindre möten. Syrien är ett av de länder i världen som har mest omfattande begränsningar i utövandet av politiska och medborgerliga rättigheter⁹. Begreppet mänskliga rättigheter är

⁶ <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/algeria1014web.pdf>, sid. 1

⁷ <http://un-report.blogspot.dk/2014/04/un-secretary-generals-updated-report-on.html>

⁸ <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/algeria1014web.pdf>, sid. 23

⁹ <https://www.freedomhouse.org/report/middle-east-and-north-africa-fact-sheet#.VG3amfJox9O>

relativt nytt i Syrien. Den snabba politiska utvecklingen under 1960- talet fick som effekt att ju starkare begreppet nationell befrielse blev desto svagare blev begreppet mänskliga rättigheter. Den första mänskliga rättighetsorganisationen i Syrien etablerades 1980.

NGO-lagen som finns begränsar organisationerna och sedan 2006 har den politiska och civila rörelsen haft svårigheter att utöva sina aktiviteter. Perioden 2006-07 karaktäriserades av separationen mellan politiska oppositionsstyrkor och civila samhällsstyrkor som ledde till en ny generation civila samhällsaktivister som inte nödvändigtvis hade politisk bakgrund. Dessa aktivister genomförde samhällsaktiviteter av social och ekonomisk karaktär och hoppades på så sätt bli mer framgångsrika än sina föregångare då dessa hade mött många svårigheter i sitt arbete. De lanserade olika kampanjer och använde sig i stor utsträckning av sociala medier¹⁰. Innan demonstrationerna 2011 var de flesta civila samhällsorganisationer kontrollerade av staten. Under den tid som krisen nu har pågått i Syrien har mer än 1000 civila samhällsorganisationer registrerat sig. Majoriteten fokuserar sitt arbete på hälsa, social trygghet, kvinnor och barn. Den svåra situationen i landet har lett till att det syriska civila samhället agerar som lokala samordnare i olika städer och byar och fungerar som lokal styrningsstruktur i avsaknad av en fungerande regering. Den syriska oppositionen är mycket svag och splittrad och saknar en central ledning.

Även om det finns många civila samhällsorganisationer är de oorganiserade och överlappande och de står inför stora utmaningar, bland annat avsaknad av trygghet, brist på resurser och brist på administrativ kapacitet. Två av de största utmaningarna både inne i och utanför Syrien är brist på koordinering och att de inte inkluderas i de formella förhandlingarna som till exempel de s.k. Geneve-förhandlingarna där de ignorerades. Genom att dokumentera våld, hjälpa flyktingar och öka medvetenheten om konflikten har syriska civila samhällsorganisationer blivit experter på det som händer på marken¹¹. De är viktiga för att skapa en hållbar fred. Civila samhället är viktigt för framtida Syrien och det är också kvinnor som är en viktig grupp som ofta är särskilt utsatt i krig. Behovet av att stärka syriska kvinnors organisering för inflytande i de politiska processerna är tydligt. Vikten av att införa ett genusperspektiv på konflikter och öka kvinnors deltagande i fredsprocesser slås dessutom fast i FN:s säkerhetsråds resolution 1325, och erfarenhet visar att kvinnors deltagande bidrar till en mer långsiktigt hållbar fred. Palmecentret stödjer de syriska kvinnorna genom samarbete med Syrian Women's Network, och genom samarbete med ABFs avdelningar i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala stärks syriska civila samhällsorganisationer genom utbildningar i organisering, demokrati och mänskliga rättigheter.

Belarus

Det har gått mer än 20 år sedan Sovjetunionens sammanbrott men Belarus är fortfarande en auktoritär stat. Oppositionella förföljs, civilsamhället motarbetas och demokratiaktivister trakasseras. Landet tillämpar aktivt dödsstraff och därför inte är med i Europarådet.

Presidenten Aleksandr Lukasjenka har styrt Belarus sedan 1994 och tack vare ändringar i grundlagen kan han behålla makten utan tidsbegränsning. Presidenten styr genom egna dekret (direkta lagar) och presidentadministrationen. Parlamentet spelar en mer symbolisk roll.

Genom att brutalt slå ner politiskt missnöje och motstånd, och samtidigt se till att

¹⁰ <http://www.hivos.net/Hivos-Knowledge-Programme/Themes/Civil-Society-in-West-Asia/News/Syrian-Civil-Society-Scene-Prior-to-Syrian-Revolution>

¹¹ <http://www.peacefare.net/?p=19279>

medborgarna har en grundläggande om än alltmer vacklande levnadsstandard, har Lukasjenka lyckats fortsätta stärka sitt auktoritära styre. Internationella samfundet har inte erkänt de senaste presidentvalen på grund av det breda valfusket. I det senaste presidentvalet 2010 utsågs Lukasjenka till vinnare med 80 procent av rösterna. I samband med en fredlig manifestation där cirka 15 000 personer deltog, arresterades drygt 700 personer, inklusive de övriga sju kandidaterna till presidentposten.¹² En av dessa, socialdemokraten Mikalaj Statkevich avkänner fortfarande sin straff.

Presidenten Lukasjenka har också ett stort inflytande över statens ekonomi då 70 procent kontrolleras av staten. Mekanismer för transparens och ansvarsutkrävande är svaga. Belarus rankades på plats 123 av 175 i Transparency Internationals korruptionsindex 2013.¹³

De externa statslånen motsvarar cirka fjärde del av landets egen BNP¹⁴ och Belarus är mycket beroende av både Ryssland och EU. Trots den svåra ekonomiska situationen har stödet för presidenten ökat i ljuset av utvecklingen i Ukraina under 2014. Inför det kommande presidentvalet i november 2015 finns ett starkt stöd för Lukasjenkas budskap om ”stabilitet och fred” snarare än krig och politisk kaos. Bara 8 procent av befolkningen anser att demonstrationer är en bra metod för att åstadkomma förändring.¹⁵

Eftersom oppositionella partier har mycket svårt att nå ut till befolkningen, är kännedomen om olika politiska alternativ låg. Det är dock viktigt för oppositionella kandidater att delta i valet, eftersom det innebär en laglig möjlighet att träffa väljarna, ordna manifestationer och synas mer i medier. För att registrera en presidentkandidat krävs det 100 000 namnunderskrifter.

Situationen för mänskliga rättigheter har inte förbättrats. Trots att Belarus har ratificerat flera internationella konventioner och landets grundlag garanterar all medborgerliga fri och rättigheter, finns det presidentförfordningar och lagar som inskränker dem; till exempel lagen om terrorism, hot av statens säkerhet eller förolämpningen av presidenten.

Enligt den internationella fackliga samorganisationen (ITUC) är Belarus ett av de länder där arbetstagarnas rättigheter inte kan garanteras. Det är svårt för oberoende fackföreningar att verka fritt i Belarus, visstidskontrakt har ersatt fasta anställningar för att arbetsgivare lättare ska kunna göra sig av med obekväm personal och tvångsarbete är vanligt förekommande.¹⁶

Fackföreningar och alla andra civilsamhällsorganisationer måste vara registrerade för att vara lagliga. Att vara verksam i en oregistrerad organisation är belagt med böter och fängelsestraff i upp till två år. Omfattande och oklara regler samt godtycklig tillämpning av regelverket är resurskrävande och svårhanterligt för det belarusiska civila samhället. Man kan till exempel få avslag på sin ansökan för att fel typsnitt har använts i registreringsformulär. Icke-registrerade organisationer får inte heller ta emot utländska medel och brott mot detta kan leda till fängelsestraff. Därför är majoriteten av de 2 200 registrerade organisationerna i Belarus knutna till staten och/eller verkar inom andra sfärer än politik och samhället.

Andra flitigt använda metoder för att kväsa civilsamhället och engagemang är

¹² <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/belarus-o#.VGoGMOxoy70>

¹³ <http://www.transparency.org/cpi2013/results>

¹⁴ Nasha niva 31, 2014

¹⁵ Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies (IISEPS) Vilnius, juni 2014

¹⁶ Enligt Internationella människorättsfederationen (FIDH) och den belarusiska människorättsorganisationen Vjasna rapporten ”Working class zero”, 2014

telefonavlyssning, påhållning av skattemyndigheterna, KGB och brandinspektörer, preventiva frihetsberövanden, husrannsakan, administrativa straff, och hot om att förlora studieplats eller arbete.

Sommaren 2014 släpptes Ales Bjaljatski¹⁷, ledaren för den mest inflytelserika människorättsorganisation Vjasna, efter nästan 3 år i fängelse. Sju andra politiska fångar sitter kvar bakom galler. De utgör en viktig ”valuta” i förhandlingar med EU.

Demonstrationsfriheten garanteras av grundlagen. Men protestaktioner kräver tillstånd som sällan ges. Även om tillståndet är utfärdat är det inte någon garanti för att aktivister inte kan gripas och dömas för ”förargelseväckande beteende” och ”ohörsamhet mot ordningsmakten”.¹⁸ Man får inte heller sprida informationen eller uppmana till att delta i aktioner utan ett tillstånd från myndigheterna.

Trots att pressfriheten garanteras i grundlagen är det olagligt att kritisera regeringen och presidenten. Alla medieföretag måste registrera sig hos Informationsministeriet, som kan förbjuda medierna att rapportera om det som ”inte överensstämmer med verkligheten” och det som ”hotar statens intressen”. Det är även brottsligt att återge regimkritiska uttalanden från exempelvis politiska partier och frivilligorganisationer. Under 2013 greps minst 45 journalister och bloggare när de försökte bevaka politiska evenemang. Belarus är därför ett de sämst rankande länderna i världen när det gäller pressfrihet och står på plats 193 i Freedom House rapport för 2014¹⁹. Läget är bara sämre i Eritrea, Uzbekistan, Turkmenistan och Nordkorea.

Mer än hälften av befolkningen använder internet dagligen. Den belarusiska säkerhetstjänsten uppges övervaka internetkommunikationen, eftersom landets enda internetleverantör är statlig. Presidentdekretet från 2010 ålägger internetcaféägare att identifiera användare och spåra deras aktiviteter.²⁰

¹⁷ Ales Bjaljatski anklagades för skattebrott, men rättsprocessen var politiskt motiverad och en följd av hans effektiva människorättsarbete. Bjaljatski dömdes till fyra och ett halvt års fängelse, men släpptes sommaren 2014 i förtid inom ramen för en fångamneste som president Lukasjenka utfärdade.

¹⁸ I oktober 2011 publicerade Östgruppen rapporten ”Så tystas de kritiska rösterna: En rapport om civilsamhällets ökade utsatthet globalt, i Ryssland och i Belarus”. <http://www.ostgruppen.se/verksamhet/forenings-och-motesfrihet/sa-tystas-de-kritiska-rosterna/>

¹⁹ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/belarus-0#.VGoGMOxoy70>

²⁰ Ibid

PROGRAMMÅL

Långsiktigt utvecklingsmål

Förändringsaktörer i auktoritära stater bidrar till förändring i riktning mot demokratisering av sina samhällen.

Programmål

Förändringsaktörer i auktoritära stater har stärkts i sin kapacitet att organisera människor i det civila samhället och verka för demokrati och mänskliga rättigheter.

Delmål 1

Förändringsaktörer har stärkts i sin kunskap om organisering, demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet.

Delmål 2

Förändringsaktörer har ökad tillgång till information.

Delmål 3

Förändringsaktörer har stärkt sina nätverk genom ökade möjligheter till kunskaps- och erfarenhetsutbyten med andra aktörer och länder.